

ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ СТУДЕНТІВ-ЕКОЛОГІВ ДО РЕАЛІЗАЦІЇ СТРАТЕГІЇ СТАЛОГО РОЗВИТКУ В ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Дана стаття присвячена проблемі надання визначення поняттю «готовність студентів-екологів до реалізації стратегії сталого розвитку у професійній діяльності». Також у статті наведено аналіз понять «готовність» та «готовність до діяльності»; визначено компоненти, покладені за основу готовності майбутніх екологів до реалізації стратегії сталого розвитку в професійній діяльності та принципи майбутньої професійної діяльності студентів-екологів.

Ключові слова: освіта, сталий розвиток, освіта для сталого розвитку, готовність, готовність до професійної діяльності, формування готовності, готовність студентів-екологів до реалізації стратегії сталого розвитку у професійній діяльності.

Данная статья посвящена проблеме определения понятия «готовность студентов-экологов к реализации стратегии устойчивого развития в профессиональной деятельности». Также в статье приведен анализ понятий «готовность» и «готовность к деятельности»; определены компоненты, положенные в основу готовности будущих экологов к реализации стратегии устойчивого развития в профессиональной деятельности и принципы будущей профессиональной деятельности студентов-экологов.

Ключевые слова: образование, устойчивое развитие, образование для устойчивого развития, готовность, готовность к профессиональной деятельности, формирование готовности, готовность студентов-экологов к реализации стратегии устойчивого развития в профессиональной деятельности.

This article deals with the problem of definition of the concept «the readiness of students-ecologists to implementation of the sustainable development strategy in professional activity». Also in this article the analysis of the concepts of «readiness» and «readiness for activity» is given; the components, which imposed on the basis of future ecologists readiness to implement sustainable development strategy in professional activity, and the principles of the future students-ecologists professional activity are defined.

Key words: education, sustainable development, education for sustainable development, readiness, readiness for professional activities, readiness forming, the readiness of students-ecologists to implementation of the sustainable development strategy in professional activity.

Вступ

Сучасні актуальні проблеми взаємостосунків суспільства і природи висувають невідкладні завдання і одне з них – виховання молодого покоління, здатного гармонійно співіснувати з природою, раціонально використовувати і відтворювати її багатства, психологічно готового оберігати природу. Це вимагає переорієнтації екологічного виховання на можливість здійснювати випереджальну підготовку фахівця до переходу на стратегію сталого розвитку. Сталий розвиток є актуальним принципом людського спільного

життя: майбутні покоління повинні мати ті ж самі ресурсні можливості, що мають і нині існуючі. Згідно Концепції сталого розвитку України, основне завдання сталого розвитку України полягає у забезпеченні динамічного соціально-економічного зростання, збереженні навколишнього природного середовища та раціональному використанні природно-ресурсного потенціалу з метою задоволення потреб нинішнього та майбутнього покоління.

Отже, суспільство висуває потребу у компетентній особистості, яка на основі самостійного

критичного мислення і відповідальності буде готовою і здатною не лише визначати екологічні проблеми, знаходити раціональні шляхи їх вирішення, а й попереджати виникнення цих проблем [18].

Один з принципів екорозвитку наголошує, що екологічна безпека суспільства тісно пов'язана з рівнем культури, освіченості та вихованості людей у цьому суспільстві.

Зростання актуальності проблем реалізації стратегії сталого розвитку в Україні гостро ставить питання про поліпшення екологічної освіти та виховання. Уся державна система управління охороною довкілля гостро відчуває потребу у кваліфікованих фахівцях, які швидко сприймають нові вимоги еколого-економічної політики, здатні компенсувати екологічну неосвіченість керівників різного рівня та ефективно вирішувати сучасні екологічні проблеми [13].

Глобальні проблеми сучасності, що виникли у масштабах всього людства, вимагають переосмислення та переоцінки сформованого стереотипу, який підтримує споживацьке ставлення до навколишнього середовища. Тому процес екологічного виховання в Україні ставить за мету:

- формування розуміння необхідної гармонії людини з природою;
- оволодіння знаннями та практичними вміннями раціонального природокористування;
- виховання почуття відповідальності за природу як національне багатство, основу життя на Землі;
- виховання вміння оцінювати стан навколишнього середовища, приймати рішення щодо його вдосконалення;
- формування основ глобального мислення;
- виховання готовності до активної екологічної та природоохоронної діяльності.

В Україні попит на фахівців природоохоронного спрямування почав формуватися у пострадянський період внаслідок поступового усвідомлення суспільством численних екологічних проблем. Однак, через тривалу відсутність відповідного галузевого стандарту вищої освіти – документа, який забезпечує формування змісту освіти, який дає змогу випускнику вищого навчального закладу виконувати професійні завдання, а також визначає рівень освітньої та професійної підготовки фахівця – підготовка екологів лишалась неуніфікованою. Внаслідок цього ринок праці наповнювався великою кількістю фахівців-екологів, які істотно відрізнялися між собою змістом підготовки. В основному екологи готувалися за напрямками прикладного характеру: охорона навколишнього природного середовища в умовах будівництва, хімічних та інших виробництв, створення водоочисних споруд, захист рослин і тварин тощо. В наш час, у зв'язку з проголошенням Україною курсу на сталий розвиток, виникла потреба у фахівцях, здатних вирішувати комплексні завдання стратегічного характеру, пов'язані з пошуком і реалізацією екологічно збалансованих моделей виробництва та споживання. Дедалі більш потріб-

ними стають екологи з економічним, політичним і соціальним баченням, і тому підготовка саме таких фахівців вбачається пріоритетним напрямом розвитку вищої екологічної освіти України [17].

Мета роботи

Метою даної статті є надання визначення поняттю «готовність студентів-екологів до реалізації стратегії сталого розвитку у професійній діяльності». Вивчаючи наукову літературу, можна сказати, що питання формування готовності студентів-екологів до реалізації стратегії сталого розвитку у професійній діяльності не досліджено. Дана стаття є першою спробою надання визначення цьому поняттю. Саме тому важливо розглянути різні підходи до розкриття понять «готовність» та «готовність до діяльності», що допоможе нам розробити визначення формування готовності студентів-екологів до реалізації стратегії сталого розвитку у професійній діяльності.

Аналіз досліджень

Результатом професійної підготовки будь-якого фахівця є готовність.

Категорія готовності активно досліджується сьогодні у зв'язку зі співвіднесенням її з процесом формування й становлення майбутніх спеціалістів для різних галузей професійної діяльності. Поняття готовності стало з'являтися в науковій літературі на початку ХХ століття у зв'язку з потребою моделювання активності особистості в різних сферах життєдіяльності [6].

У цей час науковці, насамперед, вчені-психологи (В. Томас, Ф. Знанецький, Г. Олпорт, Д. Кац, Г. Сміт та ін.) розглядали готовність як феномен соціально-ціннісної резистентності людини до зовнішніх і внутрішніх впливів оточуючого середовища в межах регуляції й саморегуляції поведінки людини [19]. Згодом поняття готовності стало вводитися в теорію діяльності й розглядатися у зв'язку з емоційно-вольовим, інтелектуальним, морально-психологічним потенціалом особистості в майбутній професійній діяльності. Готовність стали визначати як показник саморегуляції й адаптації на різних етапах і рівнях протікання психічних процесів, які окреслюють поведінку особистості у площині фізіології, психіки, соціальної поведінки (М. Дьяченко, Л. Кандибович, А. Ліненко та ін.) [7, 10].

У сучасній науці психологічну готовність досліджують: В. Дорохін, С. Равіков, В. Моляко, А. Проскура; мотиваційну – Е. Томас; морально-психологічну – Л. Кондрашова, С. Ніколаєнко, Г. Штельмах; професійну – Д. Мазоха; моральну – Є. Шевчук; професійно-педагогічну – С. Корищенко; і в цілому готовність – В. Бондар, А. Капська, І. Пастир, О. Ярошенко та інші [11].

Готовність розглядається педагогами та психологами як стан (М. Дьяченко, Є. Ільїн, М. Левітов, Д. Мехіладзе та ін.), як якість особистості (Є. Павлютенков, К. Платонов, В. Серіков, Є. Федорчук, В. Шадріков), як комплекс здібностей (Б. Анан'єв, С. Рубинштейн), як синтез певних особистісних якостей (С. Дибін, В. Крутецька, В. Шаринський), як системне особистісне утво-

рення (С. Васильєва, А. Веденов, М. Дяченко, Л. Кандибович) [11].

На основі аналізу науково-педагогічної літератури можна зробити висновок про відсутність єдиного підходу до розуміння феномена готовності [11]. Так, у дослідженні А. Резановича (2002) готовність трактується «як внутрішня якість особистості, в якій виражено її прихильність до здійснення діяльності, а також ступінь засвоєння нею елементів, відповідного соціального досвіду та здатність використовувати цей досвід у професійній діяльності. Готовність може бути представлена єдністю елементів: мотиваційна готовність, теоретична готовність, практична готовність» [16].

Ю. Неймер разом із колективом авторів «Психологічного словника» визначають готовність як «активно-дієвий стан особистості, установку на певну поведінку, змобілізованість сил для виконання завдання» [14].

А. Ребер у «Великому тлумачному психологічному словнику» тлумачить готовність як «такий стан людини, в якому вона готова скористатися з певного досвіду» [15].

Готовність людини до будь-якої діяльності, в тому числі й екологічної, можна зобразити формулою: «готовність = бажання + знання + вміння» або «готовий = хочу + знаю + вмію» [1]. Ця формула відображає три аспекти готовності: мотиваційний або особистісний; інформаційний; діяльнісний [11].

Компоненти готовності мають, на наш погляд, включати ознаки, які дозволяють виявити у фахівця-еколога наявність або відсутність кожного з названих аспектів готовності [11].

У дослідженні С. Бризгалової під готовністю розуміється цілісне особистісне динамічне утворення, придбане у результаті спеціального навчання, яке включає у свою структуру взаємопов'язані елементи: науково-теоретичний, практичний та психологічний [2].

За В. Ананьєвим, готовність «починає формуватись ще до початку професійної трудової діяльності, а потім розвивається разом з професійною працездатністю, як потенціалом основної діяльності у сфері виробничого обслуговування ...» [4].

Досліджуючи психологічну характеристику готовності студентів до трудової діяльності, М. Дяченко і Л. Кандибович визначили, що вона «містить у собі наступні компоненти:

- мотиваційний (позитивне ставлення до професії, інтерес до неї й інші досить стійкі професійні мотиви);
- орієнтовний (знання й уявлення про особливості й умови професійної діяльності, її вимоги до особистості);
- операційний (володіння способами і прийомами професійної діяльності, необхідними знаннями, навичками,
- вміннями, процесами аналізу, синтезу, порівняння, узагальнення тощо);

– вольовий (самоконтроль, уміння керувати діями, з яких складається виконання трудових обов'язків);

– оціночний (самооцінка своєї професійної підготовленості і відповідність процесу розв'язання професійних завдань оптимальним трудовим зразкам)» [9].

С. Гриншпун визначає три складові готовності: моральну, психологічну та професійну [5].

Загалом готовність розглядається:

– у зв'язку з різними умовами здійснення тієї чи іншої діяльності. Б. Жизневський відносить готовність до певного виду діяльності як цілеспрямований вияв особистісних властивостей людини, зокрема її переконань, поглядів, мотивів, почуттів, вольових та інтелектуальних якостей, знань, умінь, навичок, установки [8]. За В. Шадріковим, готовність до праці виявляється в активному, вибірково-позитивному ставленні до діяльності, соціально цінному професійному виборі та практичному включенні до виробничої діяльності, у здатності активно та швидко адаптуватися до виробництва, досягати високих успіхів);

– у зв'язку з різними темпоральними характеристиками діяльності: тимчасова готовність (ситуативна) та тривала (стійка) готовність (Н. Левітов, Л. Нерсеян, В. Пушкін);

– у контексті конкретних видів праці: трудової, спортивної, розумової, фізичної тощо (А. Ковальов);

– як функціональна і особистісна готовність (К. Платонов, В. Пушкін, В. Серіков);

– як психологічна і практична готовність (Є. Павлютенков, Н. Побірченко, Б. Федоришин);

– як загальна і спеціальна (Б. Ананьєв, В. Моляко) [4].

Готовність випускника вузу до професійної діяльності складається з таких блоків:

– професійна орієнтація (готовність до професійного навчання);

– безпосередній процес опанування знаннями і вміннями у руслі відповідної професії (професійна готовність);

– наявність адекватних змісту діяльності якостей особистості (особистісна готовність);

– адаптація після завершення навчання до професії (професійна адаптація).

Професійна адаптація безпосередньо залежить від якості і ефективності психологічної готовності. У зв'язку з цим особливу увагу викликають шляхи (методи, прийоми) формування готовності студентів і критерії її оцінювання. Як довготривалий процес, психологічна готовність формується за допомогою низки заходів: моделювання відповідної діяльності, складання професіограм, узагальнених експертних характеристик, дискусій, ігрових методів, лекційних і практичних занять тощо, а також формування готовності до роботи в складних умовах діяльності [12].

В. Вакуленко виділяє в складі готовності до діяльності особистісну й компетентісну складові.

Перша представлена професійною спрямованістю особистості, а друга – її фаховими знаннями (теоретична компетентність) і вміннями (технологічна компетентність). Однак, у розуміння феномена готовності автор вводить, додаючи до двох зазначених об'єктивних компонентів третій, суб'єктивний – професійну відповідальність. Набуття людиною професійного досвіду на основі такої готовності є, на думку дослідниці, запорукою виконання нею професійної діяльності на продуктивному рівні [3].

Оскільки зміст готовності неодмінно залежить від виду діяльності, зупинимося на визначенні готовності до професійної екологічної діяльності.

Підсумовуючи аналіз наукових досліджень, можна зробити висновок, що готовність до професійної діяльності, зокрема і екологічної, розуміється як рівень саморозвитку спеціаліста, за якого той володіє фаховими знаннями та вміннями, необхідними для виконання професійної діяльності, та є вмотивованим до неї через її емоційну привабливість й усвідомлення її особистісної та суспільної значущості.

Визначимо «готовність студентів-екологів до реалізації стратегії сталого розвитку в професійній діяльності» як комплексний стан особистості, який будується на її психологічних, моральних і професійних якостях та забезпечує повноцінну здатність фахівця реалізовувати основні положення стратегії сталого розвитку у своїй подальшій професійній діяльності».

Спираючись на ці визначення, можна виділити три складові компоненти, покладені за основу готовності майбутніх екологів до реалізації стратегії сталого розвитку в професійній діяльності. Це:

- мотиваційний компонент (набір психологічних, професійних, етичних, естетичних мотивів: усвідомлення функцій природи в житті людини, самоцінності природи; почуття особистої причетності до збереження природних багатств, відповідальності за них; критична оцінка споживацького ставлення до природи, яке призводить до порушення природної рівноваги, прояву екологічної кризи);

- когнитивний компонент (формування екологічного мислення, екологічної свідомості в системі взаємозв'язку «природа-людина»: спектр знань про навколишнє середовище, способи взаємодії людини з природою, раціональне природокористування, сталий розвиток суспільства, розуміння поставлених професійних цілей);

- операційний компонент (досягнення професійного екологічного рівня знань з метою розв'язання локальних і глобальних проблем охорони природи: професійні вміння, які допо-

магають застосовувати усі знання на практиці та впроваджувати основні положення стратегії сталого розвитку в повсякденну професійну діяльність, здатність особистості гармонійно співіснувати з природою; поводитися компетентно, екологічно безпечно; брати активну участь у практичних природоохоронних заходах; здійснювати природоохоронну діяльність з власної ініціативи; проводити активне екологічне просвітництво).

Висновки

На основі аналізу «Порядку денного на XXI століття», Концепції екологічної освіти України, Концепції сталого розвитку України, а також підсумовуючи наведене вище, можна констатувати, що результатом готовності майбутніх екологів до реалізації стратегії сталого розвитку повинні стати наступні принципи їх подальшої професійної діяльності:

- комплексне управління в області охорони навколишнього природного середовища, проведення відкритої науково-технічної політики у сфері охорони навколишнього природного середовища і використання природних ресурсів;

- оцінка і прогнозування антропогенного впливу на довкілля, а також стан і використання природних ресурсів;

- організація збереження та відтворення природної родючості ґрунтів на землях сільськогосподарського призначення;

- забезпечення впровадження екологічно безпечних, енергетично ефективних і ресурсозберігаючих технологій;

- формування нормативно-методичної бази у галузі охорони навколишнього природного середовища, регулювання природокористування, забезпечення екобезпеки;

- організація єдиної державної системи екологічного моніторингу;

- організація і проведення державної екологічної експертизи;

- організація і здійснення державного контролю у галузі охорони навколишнього середовища і використання природних ресурсів, а також дотримання норм екобезпеки;

- імплементація сталих економічних методів природокористування;

- організація економічно та екологічно обґрунтованого використання невідновних ресурсів;

- забезпечення населення екологічною інформацією;

- здійснення просвіти населення з питань сталого розвитку суспільства;

- організація природно-заповідної справи, управління природно-заповідним фондом.

ЛІТЕРАТУРА

1. Акимов С. С. Готовность бакалавров технологического образования к научно-исследовательской деятельности / С. С. Акимов // Информационные технологии в образовании : VIII открытая научно-практическая конференция студентов и аспирантов. – М. : Издательство СПбГУИТМО, 2005. – 85 с.
2. Брызгалова С. И. Формирование в вузе готовности учителя к педагогическому исследованию: теория и практика / С. И. Брызгалова. – Калининград, 2004. – 312 с.

3. Вакуленко В. М. Розвиток теорії й практики вищої педагогічної освіти України, Росії, Білорусі на основі акмеологічного підходу / В. М. Вакуленко. – Луганськ : Альма-матер, 2007. – 496 с.
4. Гносеологічний аналіз поняття готовності особистості до безперервної освіти [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrreferat.com/>.
5. Гриншпун С. С. Свойства нервной системы и профессиональная деятельность / С. С. Гриншпун // Школа и производство. – 1995. – № 1. – С. 89–95.
6. Гуцан Т. Г. Науково-теоретичний аналіз готовності майбутнього вчителя економіки до профільного навчання старшокласників [Електронний ресурс] / Т. Г. Гуцан. – Режим доступу : <http://intkonf.org/gutsan-tg-naukovo-teoretichnyi-analiz-gotovnosti-maybutnogo-vchitelya-ekonomiki-do-profilnogo-navchannya-starshoklasnikiv/>.
7. Дьяченко М. И. Психологические проблемы готовности к деятельности / М. И. Дьяченко, Л. А. Кандыбович. – Мн. : Изд-во БГУ, 1976. – 176 с.
8. Жизневский Б. П. Роль игры в формировании социально-психологической готовности к совместному труду / Б. П. Жизневский // Психология совместного труда детей : Сб. науч. трудов. – М., 1987. – С. 49–56.
9. Життєва компетентність особистості : [науково-методичний посібник] / За ред. Л. В. Сохань, І. І. Єрмакова, Г. М. Нессен. – К. : Богдана, 2003. – 520 с.
10. Линенко А. Ф. Теория и практика формирования готовности студентов педагогических вузов к профессиональной деятельности: дис. ... док. пед. наук : 13.00.04 / Алла Францевна Линенко. – К., 1996. – 371 с.
11. Лозицька Т. Ю. Сутність готовності майбутніх учителів до використання медіа у професійній діяльності [Електронний ресурс] / Т. Ю. Лозицька – Режим доступу : <http://alma-mater.lnpu.edu.ua/>.
12. Моляко В. О. Психологічна готовність до творчої праці [текст] / В. О. Моляко. – К. : Знання, 1989. – 48 с.
13. Основи екології. Екологічна економіка та управління природокористуванням : [підручник] / за заг. ред. Л. Г. Мельника та М. К. Шапочки. – Суми : Університетська книга, 2006. – 759 с.
14. Психологический словарь / Под ред. Ю. Л. Неймера. – Ростов-на-Дону : Феникс, 2003. – 640 с.
15. Ребер А. Большой толковый психологический словарь / А. Ребер. – М. : Вече : АСТ, 2000. – Т. 1. – 592 с.
16. Резанович А. Е. Развитие готовности студентов вузов к организаторской деятельности : автореф. дисс. на соискание уч. степени канд. пед. наук : спец. 13.00.08 «Теория и методика проф. образ.» / А. Е. Резанович. – Магнитогорск, 2002. – 22 с.
17. Рибніков С. Готовність майбутніх екологів до професійно орієнтованої управлінської діяльності як психолого-педагогічний феномен [Електронний ресурс] / С. Рибніков. – Режим доступу : <http://www.ekmair.ukma.kiev.ua/>.
18. Сивохоп В. Сучасний екологічний світогляд [Електронний ресурс] / В. Сивохоп, О. Опачко – Режим доступу : <http://www.zakinpro.org.ua/2010-06-02-07-15-08/2010-06-02-11-18-51/244-2010-09-16-04-23-44>.
19. Хьелл Л. Теории личности / Л. Хьелл. – [3-е издание]. – СПб : Питер, 2008. – 607 с.

Рецензенти: Мещанінов О. П., д.пед.н., професор;
Лебідь С. Г., к.пед.н., доцент

© Непеїна Г. В., 2011

Дата надходження статті до редколегії 12.09.2011 р.